

Bouzek, Jan

Sibly

Religio. 1996, vol. 4, iss. 2, pp. [121]-126

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124761>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Sibyly *

Jan Bouzek

Prvním, co se nám dnes vybaví, zmíníme-li se o Sibylách, je Michelangelův strop Sixtinské kaple ve Vatikánu. Čtyři Sibyly jsou vesměs majestátní postavy, ze kterých vyzáruje pradávnná ženská moudrost. Delphica je mladá dívka, Sibyly Erythrejská a Libyjská jsou zralé ženy, které už překročily dívčí věk, a Sibyla Kumská stařena, ze které září moudrost stáří.

V řecké tradici byly Sibyly milenkami Apollónovými. Patřila k nim i Cassandra, která ovšem po předání daru věšteckého Apollóna odmítla a byla jím proto potrestána tak, že jejím předpovědím nevěřili: je to podnes častý osud těch, kdo vidí dále dopředu než ostatní. Úspěšné Sibyly měly k Apollónovi dobrý vztah a byly uctívány i svými spoluobčany. Stýkaly se s bohy legitimním způsobem podobně jako milenky Diovy, na rozdíl od Íasíona, který byl po svém spojení s Demétrou zabít bleskem, neboť se do božského světa dral bez dostatečného pozvání, bez projevení milosti z druhé strany. I v tom ukazuje řecká mytologie, jak se ženy dokázaly snadněji přiblížit k božskému světu než muži.

O kumské Sibyle víme z římské historie. Za Tarquinia Superba prodávala knihy svých věštek. Bylo jich původně devět, Sibyla spálila napřed první tři, pak druhé tři, a nakonec prodala tři poslední za stejnou cenu, jakou mělo původně stát všech devět. Od r. 367 př. Kr. pečovali o sibiylské knihy *duumviri*, od dob Sullových *XVviri sacris faciundis*. R. 84 př. Kr. shořely při požáru Kapitolu, a byly poté znovu sebrány z různých pramenů. Od r. 12 po Kr. byly uloženy v Apollónově chrámu na Kapitolu, a římský stát v nich mnohokrát hledal odpověď na otázky, které nebylo možno zodpovědět racionálním myšlením: až po Aureliána byly dotazovány, a teprve Stilicho je dal spálit.

O delfských Sibylách a jejich kolegyních odjinud nám dochoval řadu zpráv Plutarchos, občanským povoláním velekněz Apollónova chrámu v Delfách, kde věštila Sibyla delfská. V jeho době muselo být delfským Sibylám při nástupu do funkce už padesát let, a sotva se tedy podobaly mladé dívky na stropě Sixtinské kaple. Její věšty musely být interpretovány kněžskými, a v Plutarchově době už nemluvila delfská Sibyla ve verších, ale prózou, což Plutarchos také v jednom svém spise zajímavým způsobem zdůvodňuje.

* Studie je přepracovaným textem referátu předneseného na konferenci *Žena v náboženství světa* pořádané Českou společností pro studium náboženství v Náprstkově muzeu v Praze dne 15. listopadu 1995.

Podnes dochovány jsou sebrané Sibiyské věštby, jejichž nejstarší zápisy bývají obvykle datovány klasickými filology do 3. stol. př. Kr., a které byly doplňovány až do pozdní antiky, tzv. *Chrésmoi Sibylliakoi*.



obr. 1: Raně neolitická hlíněná soška ženy z Nea Nikomedia (sev. Řecko)
6. tis. př. Kr., Muzeum Veroia

I barbarské národy antické doby měly své věstkyně a prorokyně, snad ze všech neznámější je dnes germánská Veleda. S prorokováním a nadsmyslovým nazíráním se setkáme i později u světic, např. u svatě Terezie z Avily, a příkladů žen s podobnými schopnostmi z moderních dějin máme také ještě

dost, od Kateřiny Emmerichové po Bernadettu Soubirousovou. U dalších méně výjimečných žen, se kterými žijeme, vidíme při intimním pozorování, jak se jistěji intuitivně rozhodují v životních situacích, kde logické myšlení „mužského“ typu zaostává či selhává.



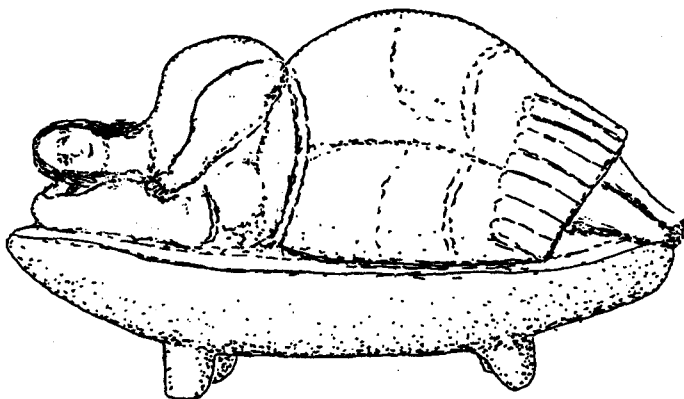
obr. 2: Hlavičky maltských sošek, vápenec
4. tis. př. Kr., Hypgeum Hal Saflieni, Malta

Ve starých dobách byly ale případy věštkyň, Sibyl, běžnější a v mytologické tradici mnoha národů se hovoří o tom, že po určitý čas to byly ženy, které lépe slyšely poselství bohů než muži. Ve starověku byly ostatně kněžky stejně obvyklé jako kněží: ve Starém zákoně je tomu tak aspoň na počátku, v příběhu Abrahama a Sárý, v Řecku bylo kněžkami mnoho hrdinek herojských příběhů, mj. Ifigeneia a Augé; Diotima platónských dialogů, citovaná Sókratem, byla jejich důstojnou následkyní.

Ovšem již v antickém starověku a v hebrejské tradici byly Sibyly čímisi starobylým (v Starém zákoně je takovou postavou především Debora),¹ patřícím spíše do dávnější doby měděné či až stříbrné než do železného věku. Jejich způsob přímého nazírání do nadsmyslového světa byl něčím výjimečným, neboť jejich mužští kolegové (u Etrusků a jejich římských sousedů zejména augurové a haruspikové, v babylonské civilizaci především astrologové, ale všechny tyto věštebné nauky byly rozšířeny u mnohých národů), předpovídali z věštných znamení a jejich interpretace, nikoli bezprostřední inspirací jako Sibyly.

1 Jak mi laskavě připomněl prof. Heller, její jméno znamená „včela“, tedy totéž, co řecké *mellissai*, kněžky Artemidiny svatyně v Efezu, a podle orfiků vůbec lidské duše posílané na svět, aby přinášely poznání, tedy v jistém smyslu obdoba prvního stupně zasvěcení, který byl např. v mitraismu nazýván havran (*corax*).

Písemných pramenů pro takovou dávnou dobu je málo, nicméně existuje mnoho materiálu ikonografického, sošky z hlíny či kamene, pocházející z neolitu a z rané doby bronzové. Marija Gimbutas² i její následovníci je interpretují jako sošky bohyní, Velké Matky, a tuto cestu naznačoval už Mircea Eliade³ i další, zatímco jiní se pod dojmem etnografických paralel přiklonili k jinému výkladu, že totiž šlo o pomůcky při iniciaci při pohlavním dospívání dívek, ženského *rite de passage*. Vladimír Podborský ve své nedávno vydané knížce⁴ považuje středoevropské a balkánské neolitické sošky za podoby kněžek, jen výjimečně bohyní, a nejčastěji za „fetiš plodnosti a úrody“, zastupující někdy i skutečnou lidskou oběť. Podobným způsobem „obětní interpretace“ se ubíral výklad jiných autorů, zejména Waltera Burkerta a jeho následovníků.⁵



obr. 3: Vápencová soška spící ženy na pohovce
4. tis. př. Kr., Hypgeum Hal Saflieni, Malta

Někdy zřejmě šlo o zobrazení kněžek představujících bohyně či o bohyně samé, i v egejské oblasti bývá mnoho neolitických a raně bronzových sošek interpretováno podobným způsobem.⁶ Jistě také uložení raně kykladských idolů do hrobů muselo sledovat význam pozitivní magie, ochrany před

2 M. Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe, 6500-3500 B.C.: Myths, Cult and Images*, London 1989.

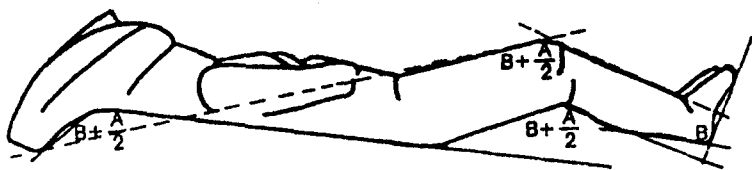
3 Cf. zejména v *Traité d'histoire des religions*, Paris 1953 (=Patterns in Comparative Religions, New York 1958).

4 *Náboženství našich prapředků*, Brno: FF MU 1994, 44-51.

5 Srov. W. Burkert, *Homo necans*, Berlin 1972; též, *Wilder Ursprung. Opferitual und Mythos bei den Griechen*, Berlin 1990.

6 Srov. zejména Nanno Marinatos, *Minoan Religion*, Columbia 1993.

nebezpečími cesty do podsvětí, podobně jako egyptští vešebti, či půvabné dívčí figurky Isis a Nefthys, chránící kanopu v Tutenchamonově hrobě.⁷ Existuje ale velká skupina ženských sošek neolitu i rané doby bronzové, pozoruhodná jednak svým zasněným pohledem, přimhouřenýma očima (obr. 1), a také klidnou polohou, jakou zaujímají. Přimhouřené oči většiny neolitických figurek (srov. obr. 2) se zdají ukazovat na jakési vnitřní soustředění. Na Maltě máme z chalkolitu sérii figurek v meditační poloze, připomínající Buddhovy sošky, a jiné zobrazené ležící ve (věšebném?) spánku na jakémsi gauči (obr. 3). Kykladské ženské idoly s rukama složenýma na prsou jsou obvykle zobrazovány v knihách jako stojící, ale ve skutečnosti ležely, s mírně pokrčenýma nohama (obr. 4). Pokud jsou na nich zobrazeny oči, mají výraz vnitřního soustředění známého z meditací recentních i od mnoha primitivních národů, jejichž způsob recepce světa je odlišný od našeho.



obr. 4: Mramorová soška ležící ženy kykladské kultury
3. tis. př. Kr.

Australší domorodci, mají-li vysvětlit některé zvláštnosti svých maleb či pramene některých překvapivých informací o skutečnostech, o kterých se Evropané dovědí až mnohem později, odpovídají obvykle „this I have from my dreaming“, tedy z nikoli sensuální percepce, a zdá se být velmi pravděpodobné, že pojednaná skupina sošek z chalkolitu a rané doby bronzové, tj. zejména z 5., 4. a 3. tisíciletí př. Kr., představuje věštkyň, Sibyly v určitém druhu transu, při jasnovidění (clairvoyance), při kterém navazovaly spojení s božským světem. Takové spojení navazovaly a navazují obdobným způsobem i východasijské šamanky,⁸ zatímco u sibiřských národů, kde šamanské funkce vykonávají muži, mužští šamané vystupují jako travestité, hovoří o sobě v ženském rodě a nosí ženský šat.⁹

7 H. Carter, *The Tomb of Tutankhamon*, reprint London 1972, 164-166.

8 Srov. např. L. Kendall, *Shamans, Housewives and Other Restless Spirits, Women in Korean Ritual Life*, Honolulu 1985, s užitečnou bibliografií.

9 Srov. zejména T. N. Troickaja, „Javlenija travestizma v skifsko-sibirskom mire“, in: A. I. Martynov – V. I. Volodin (eds.), *Skifsko-sibirskij mir. Iskusstvo i ideologia*, Novosibirsk 1987, 59-62.

Toto nové, alternativní vysvětlení značné části ženských idolů pozdního neolitu, chalkolitu a rané doby bronzové ve Středomoří, na Balkáně i konečně ve střední Evropě si nechce dělat nárok, že by bylo vysvětlením jediným a výlučným, ale chce rozšířit pohled na ně o další aspekt. Tyto idoly jsou svědectvím oné legendární doby, o které praví tradice řady mytologií, že muži tehdy už ztratili přímé spojení s božským světem, ale ženy si ho ještě dokázaly podržet, a prostředkovaly tak jak vůli bohů, tak jejich úradky a doporučení, byly hlavními prostřednicemi mezi světem božským a lidským.

Podobně vyhlížejících mužských idolů je proti ženským jen velmi malý počet. Snad k nim patřili už tehdy pěvci provázející se na lyru, nejběžnější typ mužských figurek kykladské kultury, jejichž zakloněná hlava ukazuje, že jejich zpěv vycházel z božské inspirace, ne z nich samých: snad k nim již tehdy hovořily Múzy, poselkyně a průvodkyně Apollónovy. Ty prostředkovaly umění božské inspirace pěvcům (pozdním příkladem je ještě Platónův Ión), zatímco věštkyňe, Sibylly, oslovoval Apollón sám. Proto také ještě i Římané hodnotili jejich umění výše než umění těch věštců, kteří věštili jen z božských znamení.

SUMMARY

The Sibylls

Many Neolithic, Chalcolithic and Early Bronze Age female figurines show completely or half-closed eyes, showing some inner concentration, while they are resting in a quiet position. Cycladic idols are generally represented as lying, reclining, some of Maltese female figurines either in the usual Oriental meditating position sitting with legs crossed or lying on a sofa.

These women seem to be represented in some kind of dreaming, perceiving some divine inspiration, and this attitude may be connected with the tradition of ancient prophetesses, Sibyllae, known from many written sources, both Latin and Greek. Most of pre-Christian religions knew besides priests also priestesses, but the prophcing was often, through the Sibyllae, a specific female role in antiquity.